

Lp minister Liisa-Ly Pakosta

Lp Alex Luik

Justiits- ja Digiministeerium

Alex.luik@justdigi.ee

info@justdigi.ee

PÖÖRDUMINE

16. jaanuar 2026

21. oktoobril 2025 toimus Justiits- ja Digiministeeriumis (edaspidi nimetatud Eelnõu algataja) ümarlaud autoriõiguse seaduse muutmise teemal, mille käigus palus ministeerium osalenutel esitada oma kirjalikud seisukohad hiljemalt 11. novembriks 2025 ning andis selge suunise, et arutelu ja huvirühmade seisukohtade arvestamine ning kaasamine on jätkuv protsess.

11. novembril 2025 esitasid Eesti Arhitektide Liit, Eesti Kunstnike Liit, Eesti Kirjanike Liit, Eesti Heliloojate Liit, Eesti Sisearhitektide Liit ja Eesti Maastikuarhitektide Liit oma põhjendatud ettepanekud ja vastuväited seoses autori isiklike õiguste kataloogis kavandatavate muudatustega.

22. detsembril 2025 edastas Eelnõu algataja ministeeriumidele ja asjaomastele organisatsioonidele kooskõlastamiseks autoriõiguse seaduse muutmise seaduse (isiklikud õigused) eelnõu. Paraku ei sisalda ei eelnõu ega selle seletuskiri ühtegi sisulist analüüsi ega hinnangut autorite poolt 21. oktoobril ja 11. novembril 2025 esitatud seisukohtadele. Samuti ei ole põhjendatud, miks neid seisukohti ei ole arvestatud, kuigi tegemist on just nimelt nende isikute esindajatega, kelle põhiõigusi ja õiguslikku positsiooni eelnõu kõige otsesemalt mõjutab ning kelle sisuline kaasamine on sellises olukorras põhiseaduslikult ja haldusõiguslikult nõutav. Eriti problemaatiline on seejuures eelnõu seletuskirjas esitatud väide, et muudatusettepanek on „üldiselt leidnud toetust, kuigi see on varem saanud ka negatiivset vastukaja“. Selline sõnastus jätab eksitava mulje tasakaalustatud toetuse ja kriitika olemasolust, varjates samas asjaolu, et eelnõu suhtes on olnud järjepidev ja põhimõtteline vastuseis just loovisikute: autorite (arhitektid, kirjanikud, kunstnikud, audiovisuaalautorid, heliloojad, sisearhitektid ja maastikuarhitektid) poolt. Tegemist ei ole kõrvalise kriitikaga, vaid nende seisukohaga, kelle õigusi kavandatav muudatus kõige vahetumalt puudutab (vähendab isiklike õigusi) ning kelle õiguste kaitsmine on põhiseaduse kohaselt riigi kohustus.

Käesolevaga esitavad Eesti Arhitektide Liit, Eesti Kunstnike Liit, Eesti Kirjanike Liit, Eesti Heliloojate Liit, Eesti Sisearhitektide Liit, Eesti Maastikuarhitektide Liit, Eesti Teatriliit, Eesti Näitlejate Liit, Eesti Kinoliit, Eesti Disainerite Liit ja Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing (edaspidi koos nimetatud kui “autorid”, kelle alla kuuluvad pöördumises ka esitajad) **oma kategoorilise vastuseisu autoriõiguse seaduse muutmise seaduse (isiklikud õigused) eelnõule**. Eelnõu on koostatud viisil, mis ei vasta Hea õigusloome ja normitehnika eeskirja §-s 1 lg 4 viidatud reglemendile ja “Kaasamise hea tava” (<https://riigikantslei.ee/kaasamise-hea-tava>) nõuetele ega õigusriigi põhimõtetele, sest autorite seisukohad on jäänud sisuliselt arvestamata, hoolimata sellest, et ministeerium on ise tunnistanud, et just autorid ja esitajad on selle regulatsiooni peamised adressaadid.

Selline eelnõu menetlus ei ole pelgalt menetluslikult puudulik, vaid puudutab otseselt põhiseaduslikke tagatise. Põhiseaduse § 39 kohaselt on autoril võõrandamatu õigus oma loomingule ning riik on kohustatud seda õigust kaitsma. Põhiseaduse § 11 järgi võib põhiõigusi piirata ainult põhiseadusega kooskõlas ning sellised piirangud ei tohi moonutada nende olemust. Põhiseaduse § 13 tagab igaühele õiguse riigi ja seaduse kaitsele ning keelab riigivõimu omavoli.

Käesolevas olukorras on riik jätnud arvestamata autoriõiguse seaduse keskse eesmärgi ja autoriõiguse kui põhiõiguse olemuse, eiranud loovisikute selgelt väljendatud seisukohti ning asunud looma õiguslikku ebaselgust seal, kus seni on valitsenud õiguskindlus ja õigusselgus. Seda tehakse üksnes ühe huvirühma (IT sektori) vajadustest lähtudes, kes ei ole selle põhiõiguse kandja, seades ohtu autori isiklike õiguste kui autoriõiguse tuuma säilimise.

Sellisel kujul ei ole eelnõu menetlemine ega vastuvõtmine lubatav. Autorid leiavad, et menetlus tuleb katkestada ning eelnõu arutamiseks tuleb korraldada uus sisuline ümarlaud, kus autorite ja loomeliitude seisukohti tegelikult kuulatakse ja kaalutakse kooskõlas põhiseaduse ning kaasamise hea tavaga.

Praegune eelnõu on vastuolus nii autoriõiguse seaduse eesmärgi kui ka põhiseaduse põhimõtetega. Justiits- ja Digiministeerium on ka ise eelnõu seletuskirja alguses selgesõnaliselt välja toonud, mis on tegelikult põhjus, miks on vaja autori isiklike õiguste kataloogi muuta ning tuua sisse erisus: “Väärrib tähelepanu, et kuigi EL-i õigus isiklike õigusi iseenesest otseselt ei ühtlusta, on EL-i õigusel üks konkreetne mõju Eesti isiklike õiguste kataloogi spetsiifikat arvestades. Arvutiprogrammide direktiivi 11 art 4 lg 1 p b näeb ette, et arvutiprogrammi autori ainuõiguste hulgas on arvutiprogrammi „kohandamine, korrastamine või muul moel muutmine“. Seega EL-i õigus ühtlustab teose muutmise õigust arvutiprogrammide puhul. Liikmesriigid peavad muutmise õiguse lisama ainuõiguste hulka ning ühes sellega võtma üle direktiivis sisalduvad ainuõiguste piirangud. EL-i *acquis* eesmärkidest ei saa tuletada, et arvutiprogrammide muutmise õigus peab kindlasti isiklike õiguste kataloogis olema, see võib olla ka varaliste õiguste loetelus. Eestis on teose muutmise õigus loetletud isiklike õiguste kataloogis ja see õigus on nii arvutiprogrammide autoritel kui ka kõikide muude teoste autoritel.” (vt eelnõu seletuskiri lk 4). Siit nähtub üheselt, et tegelikult puudub vajadus muuta kogu isiklike õiguste kataloogi, ning igasugune üldine ümberkujundamine oleks EL-i õigusest tuleneva eesmärgiga võrreldes ilmselgelt ebaproportsionaalne, vaid piisab sellest, kui teha autoriõiguse seadusesse arvutiprogrammidele erisus.

Autorid juhivad tähelepanu sellele, et praegune Eesti autoriõiguse seadus on enim sarnane Prantsusmaa *droit d’auteur*’i õigusega, kus nagu ka Eesti autoriõiguse seaduses, on peamiseks eesmärgiks kaitsta autorit ja tema õigusi teose loomisel ning säilimisel. Justiits- ja Digiministeerium on eelnõu seletuskirja leheküljel 5 punktis 6 toonud välja Prantsusmaa lahenduse arvutiprogrammide muutmise õiguse osas: “kui lepinguga ei ole tarkvara autori jaoks sätestatud soodsamat tingimust, ei tohi tarkvara autor: 1) vastu vaielda tarkvara muutmisele artikli L122-6 punktis 2 nimetatud õiguste omandaja poolt, kui see ei kahjusta tema au ega mainet; 2) kasutada oma tagasivõtmise õigust.” Täiendavalt on Justiits- ja Digiministeerium toonud välja eelnõu seletuskirja leheküljel 7, et: “Prantsusmaal on üldreeglist ette nähtud erandid arvutiprogrammi autorite ja *agent*’ide suhtes, kes ei või olla vastu teose muutmisele õiguste omandaja poolt, kui lepinguga ei ole ette nähtud teisiti.” Autorite hinnangul, võttes arvesse Eesti autoriõiguse seaduse sarnasust just Prantsusmaa autoriõiguse seadusega ning senist autoriõiguse seaduse toimimist ja eesmärki, tuleks lähtuda justnimelt Prantsusmaa näitest, mis ühendab tehnoloogiasektori praktilised vajadused autori isiklike õiguste süsteemse säilitamisega, ning luua Eesti autoriõiguse seadusesse sarnane erisus arvutiprogrammidele, jättes muutmata isiklike õiguste kataloogi, mis puudutab teiste teoste autoreid (kirjandus, kunst, arhitektuur, helilooming, audiovisuaalne looming).

Autorid rõhutavad, et eelnõu seletuskirjas toodud analüüs, justkui varaline õigus teose töötlemiseks (AutÕS § 13 lg 1 p 5), õigus teha tuletatud teoseid (AutÕS § 4 lg 3 p 21) ja autori ning esitaja isiklik õigus teose puutumatusel (AutÕS § 12 lg 1 p 3 ja § 66 p 3) oleksid kattuvad, sisult samad ning tekitaksid käibes ebaselgust, ei vasta tõele. Kahetsusväärset on eelnõu seletuskirjas toodud analüüs

töötlemisõiguse ja muutmisõiguse osas absoluutselt ebapädev ning sellest nähtub asjaolu, et seaduseelnõu koostaja ei ole mõistnud autoriõiguse sisu, teose loomise protsessi ega teose olemust ja eksisteerimist kultuuris.

Eelnõu seletuskirja leheküljel 10 on toodud järgmine arutluskäik: “Seega teose puutumatuse õigus katab ka selliseid muudatusi, mis mõjutavad küll teose välisilmet, kuid mille käigus ei tehta vabu ja loomingulisi valikuid selliselt, et tekiks tuletatud teos. Teose muutmise õiguse kohaldamisala on selle võrra laiem töötlemise õigusest. Töötlemise õigus hõlmab seevastu ka olukordi, kus tehakse esialgse teose põhjal arranžeerimist, adaptatsioon või muu töötlus, aga algset teost ei muudeta. Näiteks luuletuse viisistamine võib olla luuletuse töötlemine, ent kui selle käigus ei muudeta esialgset luuletust, ei ole see algse teose muutmine.”

Sama lehekülje viites 53 on kirjutatud: “Nt sättes olevas näitlikus loetelus on ka „kommentaari, selgituste lisamine“. Kui lisada nt veebis avaldatud artikli alla kommentaar, siis ei pruugi see iseenesest mõjutada algse teose konkreetset väljendusvormi, sama kehtib nt kunstigaleriis teosele selgitava teksti lisamise korral. Teisest küljest, nt raamatu illustreerimine ehk illustratsioonide lisamine raamatusse teksti vahele tõenäoliselt mõjutab teose konkreetset väljendusvormi.”

Kahetsusväärset ei mõista eelnõu koostaja, et autorist võõrandamatu isiklik õigus teose puutumatusele (õigus teha teoses muudatusi ja lisada sellele lisasid) kaitseb teose loomise protsessi ning hiljem seda, kuidas teos kultuuriruumis eksisteerib, tagades kultuurile ja kunstile väärtuse, mida peab riik põhiseaduslikult hoidma ja säilitama. Autoriõiguse seaduse § 4 lg 4 kohaselt tekib autoril õigus ka teose loomise vaheetappide resultaatile. Teose loomine on pikk ja loominguline protsess, mis võib kesta aastaid, mille käigus loob autor erinevaid vaheetappide resultaate, mis kõik on sisuliselt ja kunstiliselt olulised, et saaks tekkida tervikteos. Kui teose tellija või selle eest maksja saab sekkuda läbi varalise õiguse teose loomise protsessi ning hakata määrama, milline tervikteos luuakse ning millised peavad olema autori loomingulised otsused, siis ei saa enam rääkida autorist ja teosest – kunstist ja kultuurist – , vaid autorilt üle võetud loomeprotsessist ja lihtsalt käibe-eseme loomisest. See aga ei ole autoriõiguse ega ka kunsti eesmärk ning taoline lähenemine seab otseselt ohtu vaba ja kultuuriliselt tähendusliku teose loomise ja säilimise.

Teose tehnilist laadi töötlemine, ilma algse kunstilise vormi muutmiseta (nn tuletatud teose tegemine ja töötlemisõigus), ei ole sama, mis teose muutmine ja sellele lisade lisamine, sekkudes teose kunstilisse vormi, loomisprotsessi ja teose kultuurilis-kunstilise väärtuse säilimisse. Tuletatud teos on algsest teosest eraldiseisev teos, mis ei muuda algset teost ega lisa sellele lisasid: raamatust filmi tegemine, luuletusest muusika tegemine – algne teos säilib, tekib eraldiseisev teos. Teose töötlemine on tehnilist laadi töötlemine, kus ei muudeta teose kunstilist vormi ega sekkuda autori loomisprotsessi. Teose muutmine ja lisade lisamine on aga justnimelt see õigus, mis eeldab autori poolt loomingulisi ja intellektuaalseid otsuseid ning panuseid, mis ongi teose loomise ja eksisteerimise suurim alustala. Kui autor kaotab kontrolli ja ainuõiguse oma teose loomise ja säilimise üle, siis tekib olukord, kus teos ei ole puutumatu ning autor ei saa luua tervikteost. Ühtlasi kaotab seeläbi autoriõiguse seadus oma eesmärgi, sest ei tagata enam kultuuri järjepidevust ja kultuurisaavutuste kaitset ega looda soodsaid tingimusi teoste ja muude kultuurisaavutuste loomiseks. Eelnõu koostaja huvi lähtub ainult soovmõtlemisest, et teos on käibe-ese, mitte põhiseaduslikult kaitstud loomingulise eneseteostuse tulemus, mida on vaja võimalikult lihtsalt kasutada ning see, kes on teose tellinud – selle eest tasunud –, peab saama teost oma suva järgi väga lihtsalt ja kasumlikult toota ja kasutada. See läheb aga vastuollu autoriõiguse seaduse ja põhiseadusega ning seab ohtu Eesti kultuuri jätkusuutlikkuse ja säilimise.

Mis puudutab seda, et autor saab anda kirjalikult taasesitatavas vormis nõusoleku teose isiklike õiguste teostamiseks, siis sellele ei ole autorid olnud vastu ning toetavad kirjalikult taasesitatavas vormis nõusoleku andmise sisseviimise võimalust autoriõiguse seadusesse. Siinjuures on oluline rõhutada, et seda võimalust on toetanud ka seaduseelnõu koostaja ise, viidates, et autori isiklikud õigused ei ole küll litsentseeritavad, ent nende teostamiseks saab autor anda nõusoleku. Autorid teevad seda käibes juba ka praegu.

Siinjuures märgivad autorid taaskord, et kui isiklik õigus teose puutumatusle viia varalise õiguse alla, tekib olukord, kus autorid peavad end ja teost hakkama väga aktiivselt lepingutega kaitsma. See ei saa aga olla seadusandja eesmärk, sest autorid on lepingulistes suhetes nõrgem pool, kellel puuduvad ressursid lepingulisteks läbirääkimisteks, ning see omakorda tekitab olukorra, kus autoril kaob võimalus luua tervikteos ja tagada selle puutumatus, et seeläbi säilitada ja hoida Eesti kultuuri.

Isiklike õiguste kataloogi praegusel kujul säilimine ning nõusoleku andmise võimaluse selgem sisseviimine autoriõiguse seadusesse on piisav, et tootmissektor saaks teoseid kasutada ning sõlmida selleks vajalikke lepinguid.

Kokkuvõttes leiavad autorid, et praegune eelnõu ei ole kooskõlas autorite õiguste ja huvidega ning läheb vastuollu autoriõiguse seaduse eesmärgi ja põhiseadusega. Eelnõus tuleb jätta nii autorite isiklike õiguste kataloog (AutÕS § 12) kui ka esitajate isiklike õiguste kataloog (AutÕS § 66) muutmata ning sarnaselt Prantsusmaale viia sisse sektoripõhine erisus arvutiprogrammidele. Autorid toetavad, et isiklikud õigused ei ole litsentseeritavad, ent nende teostamiseks saab anda autor kirjalikus taasesitatavas vormis nõusoleku. Palume Justiits- ja Digiministeeriumil praegusel kujul eelnõuga mitte jätkata, arvestada autorite poolt tehtud märkusi ja ettepanekuid ning järgida “Kaasamise head tava”.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Aet Ader, Eesti Arhitektide Liit

Gert Raudsep, Eesti Teatriliit

Maarin Ektermann, Eesti Kunstnike Liit

Marika Streimann, Eesti Kinoliit

Maarja Kangro, Eesti Kirjanike Liit

Ilona Gurjanova, Eesti Disainerite Liit

Märt-Matis Lill, Eesti Heliloojate Liit

Merike Kurisoo, Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing

Tarmo Piirmets, Eesti Sisearhitektide Liit

Reimo Sagor, Eesti Näitlejate Liit

Maarja Gustavson, Eesti Maastikuarhitektide Liit